

МУҒАЛЛИМ ҲАМ ЎЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИЎ

Илимий-методикалық журнал

№ 3/2 2025

гуманитарные науки
естественные науки
технические науки

МУҒАЛЛИМ ҲАМ ҮЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИЎ

Илимий-методикалық журнал

2025

3/2-сан

*Ўзбекистан Республикасы Министрлер Кабинети жанындагы
Жоқарғы Аттестация Комиссиясы Президиумының
25.10.2007 жыл (№138) қарары менен дизимге алынды*

*Қарақалпақстан Баспа сөз хәм хабар агентлиги тәрәпинен
2007-жылы 14-февральдан дизимге алынды.
№01-044-санлы ғуўалық берилген.*

Нөкис

3/2-сан 2025

май - июнь

*Қарақалпақстан Республикасы мектепке шекемги хәм мектеп билимлендириўи
министрлиги, Қары Ниязий атындағы Тәрбия педагогикасы миллий институты
Қарақалпақстан филиалы*

Редактор:

А. Тилегенов

Редколлегия ағзалары:

Мақсет АЙЫМБЕТОВ	Сабит НУРЖАНОВ
Нағмет АЙЫМБЕТОВ	Захия НАРИМБЕТОВА
Айтмурат АЛЬНИЯЗОВ	Хушбоқ НОРБЎТАЕВ
Сапардурды АБАЕВ	Ойниса МУСУРМОНОВА
Адхамжон АБДУРАШИТОВ	Уролбой МИРСАНОВ
Хайрулла АЛЯМИНОВ	Сафо МАТЧОН
Мавлюда АЧИЛОВА	Шукурилло МАРДОНОВ
Азизжан АБДАЗИМОВ	Абдулхамид МИРЗАЕВ
Шухрат АБДУЛЛАЕВ	АбдимураТЕСЕМУРАТОВ
Байрамбай ОТЕМУРАТОВ	Даулетназар СЕЙИТКАСЫМОВ
Злийха ОРАЗЫМБЕТОВА	Қалыбай ПРИМБЕТОВ
Мансурбек ОНГАРОВ	Раъно ОРИПОВА
Алишер АЛЛАМУРАТОВ	Бахтиёр РАХИМОВ
Дилшодхўжа АЙТБАЕВ	Норим РАХМАНОВ
Тўлқин АЛЛАЁРОВ	Муқаддас РАХМАНОВА
Марифжон АХМЕДОВ	Светлана СМЕРНОВА (Москва, Россия)
Гулзабира БАБАШЕВА	Тажибай САПАРБАЕВ
Умида БАҲАДИРОВА	Мухаббат САЛАЕВА
Фархад БАБАШЕВ	Гўзал СОДИҚОВА
Гулзода БОЙМУРОДОВА	Улбосын СЕЙТЖАНОВА
Гулбахар БЕКИМБЕТОВА	Амина ТЕМИРБЕКОВА
Комил ГУЛЯМОВ	Нурзода ТОШЕВА
Маманазар ДЖУМАЕВ	Қуанишбек ТҮРЕКЕЕВ
Асқар ДЖУМАШЕВ	Тажибай УТЕБАЕВ
Дилдора ДАВРОНОВА	Амангелди УТЕПБЕРГЕНОВ
Мухтар ЕРМЕКБАЕВ (Шимкент, Қазақстан)	Мамбеткерим ҚУДАЙБЕРГЕНОВ
Алишер ЖУМАНОВ	Амангелди ҚАМАЛОВ
Гүлнара ЖУМАШЕВА	Тажикал ҚУДАЙБЕРГЕНОВА
Холбой ИБРАГИМОВ	Ойбахор ШАМИЕВА
Шохида ИСТАМОВА	Ризамат ШОДИЕВ
ВОХИД КАРАЕВ	Зафар ЧОРШАНБИЕВ
Алима КЕНЖЕБАЕВА (Тараз,Қазақстан)	Рустам ФАЙЗУЛЛАЕВ
Сарсенбай КАЗАХБАЕВ	Дўстназар ХИММАТАЛИЕВ
Мохира КУВВАТОВА	Тармиза ХУРВАЛИЕВА
Джавдод ПЎЛАТОВ	Умид ХОДЖАМҚУЛОВ
Ярмухаммат МАДАЛИЕВ (Шимкент, Қазақстан)	Жавлонбек ХУДОЙБЕРГЕНОВ
Меруерт ПАЗЫЛОВА	Гулрухсор ЭРҒАШЕВА
Пердебай НАЖИМОВ	Гавхар ЭШЧАНОВА
Асқарбай НИЯЗОВ	Қонысбай ЮСУПОВ
	Гулара ЮСУПОВА

МАЗМУНЫ

ТИЛ ХАМ ЭДЕБИЯТ

Shamshetdinova G.A. Feyil sóz shaqaplarin úyreniwde oyin hám mashqalalı - izleniw usullarınan paydalanıw	8
Sapaeva F.D. She'riy tarjimada qofiya talablarini saqlash muammosi	12
Абдуллаев К.Ф., Боймуродова Г.Т. Зардуштийлик таълимоти маданиян анъаналарининг мумтоз форс адабиётида ифодаланиши	20
Xoshimova D. R. O'quv materiallarida ingliz tilidagi ifodali konnotativ leksikaning ekspressivlik amaliy ahamiyati	25
Xaldarchayeva G.S. Talabalarni kreativ fikrlashga o'rgatish tashkil qilish, o'tkazish (nofilologik ta'lim yonalishidagi otmalarda interaktiv metod va uning hususiyatlari)	30
Abduqahhorova X.A. Izohli lug'atlarda illyustrativ misollarning berilishi	37
Юсупова Ф.М. Маданиятлараро мулоқот компетенциясини ривожлантиришнинг усул ва йўллари	41
Atadjanova M.A. Yumor diskursning pragmatik xususiyatlari	52
Базарова Н.Ш. Неологизмы современного русского языка начала 2020-х годов: тенденции развития лексики	57
Наркузиева Г.З. Обучение аудированию на уроках русского языка	66
Karimova A.A. Strategies for ensuring cultural adaptation in foreign language teaching through innovative approaches	71
Axrорова M.N. Interactive reading tasks and peer feedback techniques	82
Karimova A.A. Gamification in english language teaching: enhancing motivation and engagement in higher education	91
Otakhonova K.A. Improving students' work with media texts based on the linguacultural approach	102
Rakhmatullaeva N.N. The role of interactive speaking tasks in improving communicative competence in English	109
Axrорова M.N. Innovative techniques for teaching descriptive writing to efl learners using visual prompts and mind maps	115
Rakhmatullaeva N.N. The role of pronunciation practice in developing effective english communication	124
Elmurodov U.Ya. Meaning and polysemy: semantic systems in english	129
Nurmuxammadova D.J. Creating equitable learning environments through clil technology: bridging linguistic and cognitive gaps in education	133
Matenova F. M. The peculiarities of the works of Ivan Turgenev: the comparison with chinese culture	139

ПЕДАГОГИКА, ПСИХОЛОГИЯ

Xojametov A.A. Pedagog alimlardin tárbiyasi shaxsi tuwrisindagi pikirleri	144
Sultaniyazova A.B. Mashqalali talim beriydin bazi bir máseleleri	147
Qudiyarova V.K. Lingvovidaktik nutqiy kompetensiyalarni qo'llash usullari va darajalari haqida	151
Qudiyarova V.K. Ona tili darslarida o'quvchilarning nutqiy kompetensiyalarini integratsion lingvovidaktik rivojlantirishning tadqiq qilinish masalalari	156
Bobonazarova S.O. Talabalarni ijodiy-pedagogik faoliyatga tayyorlashda akmeologik yondashuvdan foydalanishning ahamiyati	161
Olimov S.A. Oliy ta'lim muassasalari talabalarini o'qitishda raqamli texnologiyalarning o'rni	166
Abdalova S.R. Talabalarining mustaqil fikrlash qobiliyatlari shakllantirish	173
Ergashev B.B. O'quvchilarni kasbiy faoliyatga tayyorlashda loyihalash kompetentligini rivojlantirish metodikasi	180
Tojiyeva Sh.M. Ijodiy faoliyatni shakllantirishning uslubiy yondashuvlari va amaliyotlari haqida	188

Raxmatova N.A. Maktabgacha ta'limda boshlang'ich jismoniy sifatlariga o'rgatish metodikasi	486
Umirova M. A. Boshlang'ich sinf o'quvchilrida kitobxonlik madaniyatini shakllantirishning ijtimoiy pedagogik ahamiyati	493
Эшчанова Г., Козиева Р. Р. Компетентностный подход в процессе преподавания сказок в начальных классах	497
Маджитова С.С. Педагогические механизмы развития творческого мышления у будущих педагогов дошкольного образования	503
Boymurodova G.T. Structures and organization of foreign language lessons in general schools of Uzbekistan	508

ТАСВИРИЙ САЪНАТ

Oripov N. Ch. Chizma tasvirda ob'ektlarni qurish va shakllarni yaratish usullari	517
Очилов Ф.Э., Сатторов Б.Н., Лосякин А.М. Проблемы и перспективы обучения черчению в профессиональном образовании с помощью искусственного интеллекта	523
Усманов С., Ибрахимов Ф. К формированию профессионально-практической компетентности среди учащихся вузов архитектурных направлений в рамках занятий по дисциплине «строительные материалы»	530

СОЦИАЛҲАҚ ПЕДАГОГИКА

Хамраев А.Б. Ижодий мухитда жипсликни таъминлашда пленэрнинг аҳамияти	534
Boymurodova G.T., Muxsinova K.S. Differensial yondashuv asosida talabalarni ijtimoiy-pedagogik faoliyatga tayyorlashning nazariy asoslari	538
Musurmanova Sh.I. Yetim va ota-ona qaramog'idan mahrum bo'lgan talaba yoshlar bilan ishlashda jamoatchilik nazoratini o'rnatish	544
Yo'ldashova M.B. Emotsional intellekt va uning jamiyatdagi ahamiyati	553
Yo'ldashova M.B. Stress va uni boshqarish usullari	560
Mamajonov M. Geografiya yo'nalishi talabalari milliy va madaniy ijtimoiylashuvining mavjud holati yil	567
Jumayev S.I., Gulimov A.B. O'zbekiston va markaziy osiyo davlatlarida suv resurslari boshqaruvi: dolzarb muammolar va ularning yechimlari	581
Ishmatova O.S. Xorijiy surdopedagogikada fonetik ritmikaning o'rni	591
Ismatova D.Sh. Kasbiy ta'lim tashkilotlari rahbarlarining boshqaruv kompetensiyasini takomillashtirishda xorij tajribasi	594
Iskandarova R.Sh. Shaxs agressivligi	600
Iskandarova R.Sh. Inson shaxsi va individuallik xususiyatlari	604
Xodjayev B.X. Sotsial ta'lim sifati: xorijiy tajriba va asosiy omillar	610

ФИЗИКАЛЫҚ ТӘРБИЯ ҲАМ СПОРТ

Ametov S., Zaripov B. Jüziwdiñ insan organizmine fiziologiyaliq, psixologiyaliq hám salamatlastirish tásiiri	615
Aytjanov S. Basketboldiñ dene tárbiyası sistemasındaǵı ornı hám rawajlanıw basqışları	619
Naubetullaev T.T. Jas voleybolshılardı tañlaw hám texnikalıq-taktikalıq sheberligin qalıplestirish texnologiyası	623
Naubetullaev T.T. Malakali voleybolchılarning tezkorlik qobiliyatini takomillashtirish	632
Raxmatullaev T.A. Zamonaviy yondashuvlar asosida jismoniy tarbiya mashg'ulotlarini tashkil etish yo'llari	640
G'anixo'jayev A.Sh. Jismoniy tarbiya mashg'ulotlarining inson xususiyatlarini shakllantirish yo'llari	643
Jo'raboyev A.B. Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlarini tashkil etishda tibbiy pedagogik nazoratning o'rni va ahamiyati	648

JISMONIY TARBIYA VA SPORT MASHG'ULOTLARINI TASHKIL ETISHDA TIBBIY PEDAGOGIK NAZORATNING O'RNINI VA AHAMIYATI

Jo'raboyev A.B.

*Chirchiq davlat pedagogika universiteti
Bolalar sporti kafedrası dots.*

Tayanch so'zlar: sport tibbiyoti, jismoniy tarbiya, sport, murabbiy, o'qituvchi, shifokor, mashg'ulot, yosh, jins, salomatlik.

Ключевые слова: спортивная медицина, физическая культура, спорт, коучинг, педагог, врач, род занятий, возраст, пол, здоровье.

Key words: sports medicine, physical education, sports, coaching, teacher, doctor, occupation, age, gender, health.

РЕЗЮМЕ:

Ushbu maqolada jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlarini olib borishda tibbiy pedagogik nazoratni o'rnini va uning ahamiyatini yuzasidan o'qituvchi va murabbiylarga metodik tavsiyalar berilgan.

РЕЗЮМЕ:

В данной статье приводятся методические рекомендации для учителей и наставников о роли и значении медико-педагогического контроля в физическом воспитании и спорте.

SUMMARY:

This article provides guidelines for teachers and mentors about the role and importance of medical and pedagogical control in physical education and sport.

Bugungi kunda dunyo hamjamiyatida jismoniy tarbiya va sport asosida inson salomatligini ta'minlash hamda uning madaniyatini shakllantirish masalasiga alohida ahamiyat qaratilmoqda. Chunki inson salomatligi negizida ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotni ta'minlash masalasi tobora muhim ahamiyat kasb etib bormoqda. Jumladan, "Jamiyatimizda sog'lom turmush tarzini shakllantirish, aholining, ayniqsa yosh avlodning jismoniy tarbiya va ommaviy sport bilan muntazam shug'ullanishi uchun zamon talabalariga mos shart-sharoitlar yaratish, sport musobaqalari orqali yoshlarda o'z irodasi, kuchi va imkoniyatlariga bo'lgan ishonchni mustahkamlash, mardlik va vatanparvarlik, ona Vatanga sadoqat tuyg'ularini kamol toptirish, shuningdek, yoshlar orasidan iqtidorli sportchilarni

saralab olish ishlarini tizimli tashkillashtirish hamda jismoniy tarbiya va ommaviy sportni yanada rivojlantirishga yo'naltirilgan keng ko'lamli ishlar amalga oshirilmoqda"[1].

Jismoniy tarbiya va sport mashqlari - pedagoglarning bosh vazifalarini belgilovchi, birinchi navbatdagi sotsial-pedagogik jarayondir.

Ammo mazkur jarayonning bosh nuqtasi bo'lib, faoliyati murakkab, o'ziga xos talabli, tashqi muhit bilan bog'langan inson hisoblanadi. Shunga binoan, jismoniy tarbiya va sport bilan shug'ullanuvchilarning faoliyatining samaradorligi ko'p jihatdan har bir shug'ullanuvchining faol imkoniyatlari darajasiga mos keladigan vositalar va usullar hamda uning shaxsiy xususiyatlariga bog'liq. Aynan shunday monandlikdagina mashqlarning sog'lomlashtirish samaradorligiga, sport natijalarining yuqori va turg'un bo'lishiga erishish mumkin.

Mazkur masala, jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlariga yoshi, jinsi, salomatlik holati va tayyorlanganligining darajasi, kasb-kori turlicha bo'lgan keng doiradagi kishilarni jalb qilinishi munosabati bilan ham ayniqsa muhim. Bunday jarayonlarda shug'ullanuvchilarning mashqlari katta jismoniy va nerv zo'riqlashlari bilan kechadi hamda sportning ma'lum turi bo'yicha mutaxassislanish yuz beradi.

Murabbiy va jismoniy tarbiya o'qituvchisiga inson salomatligi topshiriladi. Shuning uchun ular doimo, mashg'ulotlari noto'g'ri tashkil etish va mashqlar uslubi, yuklamalar darajasi hamda mashg'ulotlar tartibini belgilashdagi har qanday hatolik, kamchiliklar, nafaqat yuqori sport natijalarini pasayishiga, balki sportchining tanasida noxush holatlari keltirib chiqishiga olib kelishini unutmasliklari lozim.

Jismoniy tarbiya pedagogi - bu alohida mazmunli pedagog. Uning mutaxassisligi mazmunan ham, mohiyati jihatdan ham majmuaviy bo'lib, uning ma'naviy-axloqiy, sport-pedagogik, psixologik va tibbiy-biologik jihatlari uzviy bog'langan bo'lib, uzluksiz hayotiy jarayonni o'zida aks ettiradi.

Tibbiy-biologik bilimlar, kelajakdagi murabbiyning tibbiy-ilmiy poydevorini tashkil etadi va uni sidqidillik bilan o'zlashtirmay turib, jismoniy tarbiya jarayonini savodli tashkil etib bo'lmaydi. Bunday hollarda sport mashg'ulotlarining yuqori darajadagi yutuqlariga bo'lgan ishonch amalga oshmay keladi.

Yosh avlod sihat-salomatlikni o'zgacha tushunadi: ular bunday iborani hayotda deyarli qo'lmashmaydi, uning o'omiga zo'r, mixtay, epchil, polvon kabi jismoniy sifatlarning alomatlarini tushunadi.

Aytilganlarga qo'shimcha holda nasliy-konstitutsional asosda shakllanadigan shaxsning maksimal imkoniyatlar darajasida moslashuv ko'lamini chiniqish, muntazam ravishda jismoniy mashqlar bilan shug'ullanish va boshqa ta'surotlar tufayli kengaytirish mumkin.

Jahon sog'liqni saqlash tashkilotining ma'lumotlari va akademik Y.P.Litsisinning o'tkazgan tadqiqotlariga binoan inson sihat-salomatligi, ya'ni sog'ligi quyidagi omillarga bog'liq:

- 1) turmush tarzi - 55 foiz;
- 2) nasl-nasab-irsiy - 18 foiz;
- 3) atrof-muhit sharoitlari - 17 foiz;
- 4) sog'liqni saqlash ishlarining axvoli - 10 foiz[3].

Butunlay sihat-salomatlikda tirik tananing turli a'zo va tizimlari faoliyatlarini o'zgarib turishi kuzatiladi.

Shunday qilib, yuqorida aytib o'tilgan fikr va mulohazalar shuni ko'rsatdiki, malakali murabbiy yoki o'qituvchi bo'lish uchun sport tibbiyoti asoslarini chuqur o'rganish, kerakli nazariyalarni bilish, zarur bo'lgan ko'nikmalarni nafaqat faoliyat jarayonida o'zlashtirish, balki ularni amalda mohirona qo'llashni bilish darkor. Shundagina, yetishib kelayotgan yosh avlodni barkamol avlod darajasigacha rivoj topish jarayoni yetarli darajada osonlik bilan kechadi va jismoniy madaniyat va sport bilan shug'ullanish jarayonida bolalar, o'smirlar hamda yoshlar uchun zarur bo'lgan maqsad sari intilish, tashabbuskorlik kabi irodaviy sifatlar, shuningdek, o'zaro do'stlik va jamoa mehnatini qadrlash kabi tuyg'ular shakllantiriladi[2].

Jismoniy tarbiya va sportda o'z vaqtida amalga oshiriladigan mashqlar, ya'ni tanada mashqlarni bajarish vaqtida va eng yaqin qayta tiklanish davrida bo'ladigan o'zgarishlarning samarasini aniqlashni ko'zda tutadi. Bu jarayonda o'qituvchi, murabbiy nazoratning quyidagi shakllaridan foydalanilinishlari zarurdir:

1) jismoniy tarbiya va sport bilan shug'ullanuvchilar organizmiga jismoniy mashqlarning ta'sirini o'rganish, ularning jismoniy tayovrgarlik darajasiga berilgan mashqlar mosligini aniqlash;

2) shug'ullanuvchilarning funksional tayyorgarligini baholash maqsadida ularning salomatligini va funksional holatini aniqlash;

3) jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari jarayonini rejalashtirishni takomillashtirish uchun qo'llanilayotgan mashg'ulot vositalarini maqsadga muvofiqligini tartibga solish;

4) shug'ullanuvchilar mashg'ulotlaridan keyingi tiklanish jarayonini yaxshilashga qaratilgan pedagogik, psixologik va gigiyenik vositalarini va metodlarini to'g'ri tanlash;

5) jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlarini tashkil qilish sharoitlarini takomillashtirish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 5 мартдаги “Жисмоний тарбия ва спорт соҳасида давлат бошқаруви тизимини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-5368-сон Фармони.

2. Дубровскій В.И. Спортивная медицина (учебник). -Владос., 2002, 480 с.

3. Макарова Г.А. Спортивная медицина. -Москва: «Советский спорт», 2003, 480 с.